

Kényszerpálya?

magyar értelmiségit/művészt a politikum és a tágabb értelemben vett társadalom felmentette mindenféle közösségi szerepvállalás alól, így az légüres térben mozog, mint a bolygó zsidó, avagy magányos pályára állt, mint egy műhold, s ugyan sugároz adást, arra azonban senki sem vevő.

Röviden így lehetne összefoglalni az értelmiség „fel a fejjel, semmi remény”-helyzetét, mely átfogóbb, teoretikusabb elemzést nem érdemel (legalábbis a politikum és a tágabb értelemben vett társadalom véleménye szerint). Haszontalan, idegen, érdektelen, oktanul okoskodó dolgok ugyanis a mai világot nem foglalkoztatják. Ebből újólag csak az következik, az értelmiségi/művész nem része a mai világnak.

Éppen ezért engedjék meg, hogy eme életidegen emberfaj helyzetének feltérképezéséhez csupán egy személyes vallomással járuljak hozzá, hadd ne terheljem más haszontalansággal eme világot, amely kitermelt, majd kényszerpályára állított. Igen, engem is. De, nyilván nem is terhelhetném, hisz eleve kizárt, hogy mindez eljuthat a világ elé. Illúzió. Az értelmiségiek mindig is illúziókat kergettek. Régen például az volt az illúziójuk, hogy a világban zajló folyamatokat értik, értelmezik, sőt befolyásolják, ne adj isten!, irányítják. Mára ezt az illúziót kényszerűségből, a kiábrándító valóság hatására le kellett rombolniuk. De felépítettek egy másikat: azt, hogy a világ előbb-utóbb rájön, tévedett, amikor ekképp elfordult az értelmiségtől. Hogy ezt az illúziót mikor fogják felszámolni, nem tudom még.

Na, de lássuk azt a vallomást!

Viszonylagos fiatal korom ellenére (36 év) kipróbáltam már a humánértelmiségi majdnem minden lehetséges létformáját: voltam tanár, újságíró-szerkesztő és szabadúszó író. Megtapasztaltam mindháromnak az előnyeit és hátrányait. Tanárként a nemzet napszámosa voltam – s eme régi, mára némiképp elavult, eufemizáló költői képet én úgy értelmeztem magamra, illetve igazítottam az új időkhöz, hogy napszámos, tudniillik favágó, merthogy az, amit a mai tanár csinál, favágás. A mai tanárnak se tekintélye, se megbecsültsége, se pénze, se posztója. Inkább bohóc, akit bugyiként váltogatott tanügy-miniszterek, főtanfelügyelők szólítanak a porondra, egy-egy szánalmas és szánalmasságában nevetséges produkcióra. S ilyen körülmények közt mit tesz a tanár: alkalmazkodik. A lelkiismeretességet és az elhivatottságot lecseréli cinizmusra. Ez a szükséges barikád, mely megóvjá a traumáktól.

Voltam aztán jöttment firkász, szerkesztő, de hát ki olvas már manapság politikai hetilapot, kérem! A bulvár kell, a pletykamagazin! De én naiv azt gondoltam, ki más írhatja publicisztikát, ki más mondhatja véleményt a közéletről, mint az értelmiségi – aki talán még író is volna?! Aztán rövidesen rá kellett jönnöm, eme alapállás teljesen anakronisztikus. Erőlködhettem én, mondhattam a magamét, nem volt abban köszönet. Értsd: nem volt foganatja. Ráadásul úgy éreztem, hogy jó szándékom ellenére olyan

helyzetekbe sodródok bele újságíróként, amelyek nem vezetnek jóra. Hol van már a szabad sajtó, a független újságírás lózungja?! S hát annak pátosza hol van, hogy holmi lámpás fők (fejlámpát, ha be nem szerzek, jó erőset, hogy messze világítson...) mutatják az utat a Kánaán felé?! Kánaán sincs, de nép se, aki vezetést kívánna. S ez a helyzet már rühellésre se méltó. Így aztán, mivel nevetségessé nem kívántam válni (még jobban), letettem az újságírásról, visszavonultam. Újólag kényszerűségből.

És lettem szabadúszó író. Valahányszor valaki megkérdezte, mivel foglalkozom, s én, igyekezőn semleges, rezzenéstelen arcot vágni, beköptem, hogy író vagyok, a kérdező legtöbbször úgy nézett rám, hogy persze kényes, úri hobbinak az se rossz, de miből élek, s úgy egyáltalán, komolyabbra véve: mit dolgozom. Magyarázkodni fárasztó volt, talán kissé megalázó is. Nagymamám is csak annyira taksálta a dolgot: jobb, mintha innál, fiam! Kétszeres ellenállásba is ütköztem tehát: sem a tradicionális székely társadalom, sem a modern, globalizált értékeken szocializálódó közösségek nem fogadták el az íráság mint létforma jogosságát. Az anekdota szerint a székely ember bármit be tud azonosítani, ha másként nem, akkor úgy, hogy „ez vagy valami, vagy menyen valahova”. Nos, úgy tűnik, az íráság nem is valami, s nem is megy valahová (sehová).

Persze tegyük hozzá zárójelben, ehhez én hozzászóltam, s egy idő után nem zavart, így mindezt most nem panaszként mondom, hanem inkább azért, mert szimptomatikus, jól jelzi a társadalom értékorientációját. Node én megírtam a magamét, s mivel az irodalom esetében nincs olyan direkt feed-back, mint a publicisztika esetében, lehetett nem törődni azzal (fejet homokba dugva?), hogy egyáltalán olvassa-e valaki, vagy sem. Egy bökkenő azonban akadt: stabil életformát kialakítani, családot alapítani erre nem merészeltem. Azt láttam, hogy szabadúszó író elég kevés van honunkban, s azok vagy mérgezett egérként futkároznak könyvbemutatóról könyvbemutatóra, vagy „sutyiban” valami vállalkozásba fogtak. Nekem egyikhez sem fűlött a fogam. Csak az igazán nagy „írófejedelmek” jutottak olyan szerencsés helyzetbe, hogy békés jólétben megélhetnek pennájuk után. De ennek is ára van. Időnként valakik nekik is benyújtják a számlát...

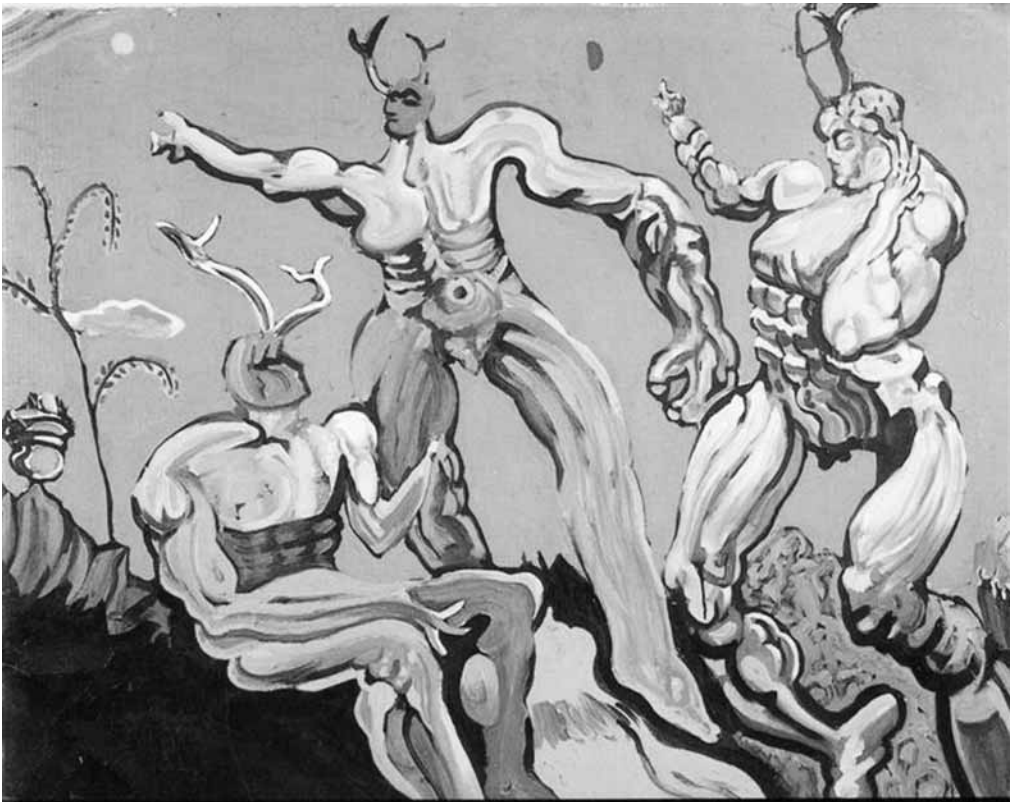
Középtávrá aztán választottam: a három lehetséges létforma közül visszatértem a tanársághoz. Itt a nihilizmust tökélyre lehet fejleszteni: én úgy teszek, mintha tanítanék, a diákok pedig úgy tesznek, mintha tanulnának. Egy látszatvilág kirakatmunkása vagyok tehát, s még élvezem is ezt a „játékot”. Közben pedig megírom azt a néhány prózát, szociográfiát és esszét, ami nagyon nyomja a bögyömet. Ezek is amolyan szent (?) fölöslegességek, épp ezért nem kell túlzásba vinni őket. Csak takaréklángon, hogy ne rozsdásodjon be túlságosan az agy, maradjanak meg a reflexek. S közben várom a jobb időket? Ugyan, dehogy! Igyekszem boldogan élni: családom, gyermekeim körében, időt szánva hobbira, barátira. Az értelmiségiség harmadrendű dologgá vált. Csak magam számára fontos, olykor, némiképp. Íróként sem próbálom – továbbra sem – rátukmálni magam a világra, de nem ám! Öt-hat évenként megjelentetek egy könyvet, ha valahová meghívnak, felolvasok, városkámiban még én is szervezek egy-egy estet a „fajtársaknak”, amelyekre ugyanaz a harminc ember jön el: olykor az az érzésem, nem e világból valók, mint ahogy én sem.

Ezek után mit is mondhatnék, hogy érzem magam a bőrömben? Köszönöm, megvagyok. Nem vagyok hajlandó frusztrálnak lenni, amiért nem kellek a társadalomnak. Ha én nem kellek neki, ő sem kell nekem. És hibásnak sem vagyok hajlandó érezni magam azért, hogy nem kellek neki. Ez legyen az ő baja. Mert, hogy baja lesz, az hétszentség.

Nyilván, némi dac van ebben részemről. Ezt szüli az elutasítás. És igen, nihilizmus is van bennem. Úgy tűnik, alkatilag is hajlamos vagyok rá, de ezt hozza ki (mi több: provokálja ki) a társadalom is belőlem. Melynek nagy a tehetetlenségi/telhetetlenségi ereje.

Míndezeket megállapítván, a bajszomba nevetek. Fanyarul, kárörvendőn. Hogy ez a kár az én károm is?! Jót s jól, ebben áll a nagy titok, mondja Kazinczy klasszikus epigrammájában. Úgy tűnik, már nem tudjuk sem a jót, sem a jölt. Kérdés, kire hagyhatnánk az áldozatot, ha már a szántás-vetést sincs, aki elvégezze? Bizony, határozott meggyőződésesem, hogy valamit rosszul csinál a magyar társadalom (egyelőre élvezi, kérdés, hogy meddig), olyan külső, idegen mintákat tett magáévá, melyekről lassan bebizonyosodik, hogy zsákutcába vezetnek. De erről a pálya szélén fel-alá futkározó értelmiségieknek az illetékes elvtársakat nem sikerül meggyőzni.

Végezetül, újjólag visszakanyarodva a vallomásossághoz: ha mindennek így kell lenni, így vagyon megírva, ám legyen. Nem pörölök: könyöklök s hallgatok. Ja, hogy nincs könyöklő, és a hallgatásom sem hallatszik?

ZSIDÓ FERENC (1976) Székelykeresztúron élő író, tanár, szerkesztő. A bölcsésztudományok doktora. Kutatási területe a magyar, román, cigány közösségek történelemszemléletének, népi kultúrájának összehasonlító vizsgálata. Fontosabb művei: *Szalmatánc* (regény, 2002); *Csigaterpesz* (novellák, 2005); *Történetiség, sorsok, hiedelmek* (néprajzi tanulmányok, 2000).